

Prens'in Kurucu Bedeni Ekseninde Machiavelli'nin Siyasi Yaklaşımının Yalınlığı*The Plainness of Machiavelli's Political Approach based on the Prince's Founding Body**Araştırma Makalesi – Research Article***Rabia Burçin YAVUZ**Ufuk Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, rabiaburcinyavuz@gmail.com
ORCID Numarası | ORCID Number: 0000-0002-6411-3931**Öz**

Siyaset denince akla gelen ilk düşünürlerden biri kuşkusuz Niccolò Machiavelli'dir. Siyaset kavramıyla özdeşleşmiş bir figür olan Machiavelli, aynı zamanda felsefeden sosyolojiye, siyaset biliminden işletmeye, uluslararası ilişkilerden tarihe sosyal bilimlerin birçok alanında adı geçen bir düşünürdür. Machiavelli'nin akademik dünyanın ötesinde, evrensel, zamansız ve herkes tarafından başvuru bir simge haline gelmesinin temel sebebinin siyaseti en yalın şekilde ele alabilmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Machiavelli'nin siyasete hiçbir şeyi ön gerektirmeyen bu yalın yaklaşımı ironik bir biçimde neredeyse 500 yıl içerisinde hakkında yüzlerce farklı yoruma ev sahipliği yapılmasına da kapı açmıştır. Siyaseti iktidar ile özdeşleştiren Machiavelli'nin özgün yaklaşımı ile, siyaset tüm yüklerinden arınarak, kendi kendisini meşrulaştıran bir mekanizma haline almıştır. Kendi kendisini meşrulaştıran bir siyaset yaklaşımı için öncelikle güç ilişkilerine gereken önemin verilmesi elzemdir. Bir Rönesans dönemi düşünürü olan Machiavelli'nin, Rönesans düşüncesinin insan merkezli yaklaşımından mütevellit, prensin gücüne vurgu yapması güç ilişkilerinin ön plana çıkmasını sağlamıştır. Güç ilişkilerine bu denli yapılan vurgu Machiavelli'nin safi yıkıcı bir şiddet yanlısı olduğu yönünde görüşlere kapı aralasa da Machiavelli'nin vurgusu kamu yararı üzerinedir ve halkın bu bağlamda iş birliği hükümdarın başarısı için çok önemlidir. *Söylevler*'de siyasi analizinde sıklıkla cumhuriyetçilik savunusu yapan Machiavelli, İtalyan siyasi birliğinin sağlanması hedefi doğrultusunda *Hükümdar*'da tamamen prensin bedeninde mutlaklaşan bir devlet kurmak üzerine yoğunlaşmıştır. Bu hedef doğrultusunda prens ve iktidarını yalnızlaştıran Machiavelli, yalın bir siyaset yaklaşımı geliştirmiş ve kendisi de bu özgün tarzı ile yalnızlaşarak zamansız ve evrensel bir siyaset kuramcısı haline gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Machiavelli, Siyaset, Prens, İktidar, Siyasi Birlik**Abstract**

When it comes to politics, one of the first philosophers that comes to mind is undoubtedly Niccolò Machiavelli. A figure synonymous with the concept of politics, Machiavelli is also a philosopher whose name is mentioned in many areas of the social sciences, from philosophy to sociology, from political science to business, from international relations to history. It is thought that the primary reason why Machiavelli has become a universal, timeless, and universally referenced symbol beyond the academic world is his ability to deal with politics in the plainest way. Ironically, this straightforward approach of Machiavelli to politics, requiring no preconditions, has paved the way for hosting hundreds of different interpretations about him in almost 500 years. With Machiavelli's original approach, which equates politics with power, politics has been stripped of all its burdens and has become a self-justifying mechanism. Associating politics with power, Machiavelli's unique approach has transformed politics into a mechanism that legitimizes itself by shedding all its burdens. For a political approach that legitimizes itself, it is essential to give the necessary importance to power relations. As a Renaissance philosopher, Machiavelli's emphasis on the prince's power, resulting from the human-centered approach of Renaissance thought, has brought power relations to the forefront. Although this emphasis on power relations opens the door to views that Machiavelli is a pure destructive supporter of violence, Machiavelli's emphasis is on the public interest, and the people's cooperation is very important for the success of the prince in this context. In *The Discourses*, Machiavelli, who often defends republicanism in his political analysis, focused on establishing a completely absolute state in the body of the prince in *The Prince*, with the aim of achieving Italian political unity. With this goal in mind, Machiavelli, who isolates the prince and his power, developed a plain political approach and, with this original style, became a timeless and universal political theorist.

Keywords: Machiavelli, Politics, Prince, Power, Political Unity

Giriş

Niccolo Machiavelli, siyasi düşünceler tarihi literatürünün en ilginç figürlerinden birini oluşturmaktadır. Machiavelli, söz konusu literatürde öylesine özgün ve önemli bir yere sahiptir ki, bazı çevreler Onu siyaset biliminin kurucusu olarak kabul etmektedir. Yalnızca siyaset bilimi alanında değil, sosyal bilimlerin pek çok alanında önemli bir figür olan Machiavelli'yi, akademi ve düşün dünyasına tüm katkıları ve ona gelen tüm yorumlar bağlamında ele almak çalışma açısından imkân dışıdır. Bu durumda, bir sınırlamaya gitmek de zorunluluk halini almaktadır. Çalışmanın temeli kabul edilen “*Hükümdar*” ya da “*Prens*” merkeze alınmak suretiyle, Machiavelli'nin prensin bedeninde birlik oluşturma süreci ve bu süreç doğrultusunda iktidarı soyundurma işlemine tabi tutmasının önemi üzerinde durulacaktır. Bu şekilde ortaya konulan iki sorun etrafında dönecek olan çalışmanın edindiği asıl dert ise, Machiavelli'nin siyaset felsefesine yaptığı katkı üzerinden günümüzde hala güncelliğini nasıl koruyabildiği ve farklı bakış açıları tarafından sahiplenilebildiğidir. Daha açık ifade edilecek olursa, Machiavelli'den önce siyasetin ne olduğundan hareketle, Machiavelli ile birlikte siyasetin içerdiği anlam yükünün nasıl bir değişime uğradığı gösterilmeye çalışılacaktır.

Hükümdar, oldukça farklı çevreler tarafından okunmuş, büyük bir çoğunluk, eserden hareketle Machiavelli'nin amaca giden yolda her şeyin mübah olduğu görüşüne sahip olduğu anlamını çıkarmıştır. Farklı bir perspektiften ise, Machiavelli'nin aslında tek bir kişi ile yönetilmenin sakıncalarını bu şekilde ortaya koyarak, hükümdarın nasıl kötülöklere gebe bir yönetim sergileyebileceğini göstermeyi amaçladığı savunulmaktadır. Aynı zamanda bu görüş, *Söylevler*'deki Machiavelli'nin cumhuriyetçi tezleriyle de desteklenmektedir. Bu bağlamda, iki bakış açısının ortak noktası, *Hükümdar*'ın bir tür nasihatname olarak ele alınıp, krala tavsiyeler tadında bir eser olduğunun düşünülmesidir. Aynı zamanda, *Hükümdar*'ın krala tavsiyeler vermiş gibi görünürken, halklara önemli dersler verdiği de¹ düşünölmektedir.

Machiavelli öylesine enteresan bir figürdür ki, farklı bakış açılarıncı sahiplenilmiş, bir yandan bireye (insana yaptığı vurgu liberal cenahlarca birey olarak yorumlanmaktadır) yaptığı vurgu açısından liberal çevrelerce desteklenirken, diğer yandan ise, önder prens-öncü parti özdeşliği doğrultusunda bir tür halkçı bakış açısı oluşturularak, yani öncü partinin öncülük ettiği işçi sınıfının, Machiavelli'nin kuramında hükümdarın önderlik ettiği halk şeklinde var olduğu düşüncesiyle ve aynı zamanda eyleme önem veren materyalist bir Machiavelli portresiyle Marksist çevrelerce de desteklenmektedir. Örneğin Burnham, Machiavelli'yi “özgürlüklerin savunucusu” olarak nitelendirerek cumhuriyetçiliği, yasaların üstünlüğüne olan inancı, toplumsal refaha ilişkin vurgusu sebebiyle “gerçek bir liberal” şeklinde tanımlamıştır (Burns, 1948: 322). Öte yandan Yetiş'in belirttiği üzere, ünlü Marksist kuramcı Gramsci'nin ortaya koyduğu teorik yaklaşıma göre, bağımlı sınıfların, egemen sınıfın aksine sivil toplum ile sınırlı kaldıkları için, daha dar bir hareket alanı bulunmaktadır. Bu doğrultuda Gramsci'nin kuramında, Machiavelli'nin *Prens*'inden ilham alarak “modern prens” olarak adlandırdığı siyasi parti, bağımlı sınıfların dahil olabilecekleri yegane araç olarak kavramsallaştırılmıştır (Yetiş, 2002, 243). Peki, Machiavelli'yi farklı çevrelerce sahiplenilebilir kılan nedir? Nasıl olmuştur da Machiavelli'nin siyaset kavramlaştırması her türlü forma sokulacak, birçok ideolojiye eklenilebilecek şekilde sıvılaştırılmıştır? Çalışmada, Machiavelli'nin bu kadar sahiplenilebilir olmasını açıklığa kavuşturmak açısından, siyasete yaklaşımı üzerinden feodal yüklerinden kurtardığı iktidar kavramını irdelemenin, önemli olduğu düşünölmektedir.

Bu doğrultuda çalışmada, öncelikle Machiavelli'nin siyasete dair düşüncelerinin oluştuğu genel çerçeveyi anlayabilmek açısından Machiavelli'nin dönemindeki Floransa'nın siyasi konjonktürüne değinmenin yararlı olacağı düşünölmektedir. Ayrıca, Machiavelli'nin düşüncelerinin nasıl bir zincirle çevrili olduğunu anlayabilmek açısından, Rönesans-Machiavelli ilişkisinin önemi üzerinde durulmaktadır. Bu minvalde Rönesans'ın insan kavrayışı, yalnızca Machiavelli'nin siyasete yaklaşımını anlamak açısından gerekli olan yönleriyle ele alınıp, bu doğrultuda bir Rönesans düşünürü olarak Machiavelli'ye çalışmanın kapsamına sadık kalınarak değinilecektir. Hemen sonraki durak ise, çalışmanın temel sorunsallarından biri olan, Machiavelli'nin toplumu, prensin bedeninde

¹ Bu görüşün temsilcilerinden biri olan Rousseau'ya göre; “Machiavelli'nin *Hükümdar*'ı cumhuriyetçilerin kitabıdır” (Rousseau, 2017, 81).

somutlaştırmasının irdelenmesidir. Bu bağlamda Machiavelli'nin cumhuriyetçi mi yoksa tek kişinin yönetimi yanlısı mı olduğu sorusunun nasıl ikinci planda kaldığı, Machiavelli'nin kuramında hükümdarın yalnız olması gerektiği savıyla ortaya konulmaya çalışılacaktır. Aynı zamanda, Machiavelli'nin döngüsel tarih anlayışının siyasete etkisi çerçevesinde, tarih kavramını ele alışının da üzerinde durulacaktır. Sonraki bölümde, Machiavelli'nin siyaset algısını anlayabilmek açısından diğer bir önemli husus olan iktidarın yüklerinden arındırılması meselesi üzerinde durulacaktır. Meselenin anlaşılabilirliği açısından, Machiavelli'nin ahlak ve din ile ilgili görüşleri incelenecek ve çıplak güç ile baş başa kalan prensin gücünü ve iktidarını somutlaştırması açısından halkın ne kadar önemli olduğu tartışılacaktır. Son olarak, adeta tüm bölümlerin bir sentezini içeren Machiavelli'den önceki ve sonraki siyaset algısından yola çıkılarak, Machiavelli'yi bu denli güncel kılan özgünlüğünün kaynağı aranacaktır.

Floransa Ekseninde İtalyan Şehir Devletlerinin Genel Durumu

Machiavelli, 1469 yılında Batı'da dönemin genel konjonktürü açısından özgün bir örnek oluşturan Floransa kentinde doğmuştur. Bu bağlamda Machiavelli'nin hümanist bir geleneğin içine doğmuş olduğu söylenebilir. Skinner, Floransa'da 1375 yılından beri, başlıca hümanistlerin şehir hükümetindeki en saygın görevlerde çalıştığını belirtmektedir.² Machiavelli, orta dereceli bir aileye sahip olmakla birlikte babası hümanist çevrelerce tanınan bir avukattı. Oğlu Nicollo Machiavelli'ye aldırıldığı eğitimden de hümanist çevrelere yakınlığın izleri görülebilir. Sahip olduğu hümanist özgeçmiş Machiavelli'nin genç yaşta Floransa'nın hem iç hem de dış siyasetinde önemli bir göreve getirilmesinde oldukça etkili olmuştur. Pek çok kaynakta müzakere konusunda oldukça yetenekli olduğu söylenen Machiavelli, Fransa, Almanya gibi Avrupa ülkelerinde azımsanmayacak süreler boyunca diplomatik görevler üstlenmiştir. Köker ve Ağaoğulları'nın belirttiği üzere: "Bu sayede, hem dönemin önemli liderlerini, yani Fransa Kralı 12. Louis'yi, Kutsal Roma-Cermen İmparatoru I. Maximilian'ı, Papa 6. Alexander ile Papa 2. Julius'u ve sonradan ideal prens için örnek göstereceği Romagna Dükü Cesare Borgia'yı tanımak, hem de türlü koşullar altında farklı siyasal yönetim uygulamalarını yakından gözlemlemek fırsatını bulur".³

1512'de İspanyollar tarafından desteklenen⁴ Medici ailesi, Floransa Cumhuriyeti'ni ortadan kaldırarak kendi yönetimini kurmuştur. Bu durum Machiavelli açısından, görevinden olması anlamına gelmekteydi. Bununla birlikte, Machiavelli'nin 1513 yılında iradesi dışında Mediciler'e karşı düzenlenen bir komploya ismi karışmış ve bu nedenle hapis cezasına çarptırılarak işkenceye maruz kalmıştır. Machiavelli için serbest kalmasının tek yolu, Floransa'dan başka bir yere (San Andrea'ya) sürgüne gönderilmesidir. Sürgün döneminin bir kısmı Machiavelli için ikbal beklentileriyle geçmiştir. Beklentileri doğrultusunda, pek çok kez kendisi gibi diplomatik görevler üstlenmiş ve hala görevine devam etmekte olan Vettori ile yazışsa da, yazışmalardan bir sonuç alamamıştır. Bununla birlikte bu dönem, Machiavelli'nin aynı zamanda kendini Antik Çağ ve Roma Cumhuriyeti'ni incelemeye verdiği dönemdir. Döngüsel tarih anlayışına sahip olduğunu söyleyebileceğimiz Machiavelli'nin, eski dönemleri incelemesi manidardır. Bu bağlamda ilk büyük eseri olan *Söylevler*'i yazan Machiavelli, burada Antik Roma'dan oldukça etkilenecek, cumhuriyetçi bir bakış açısı edinmiştir. Henüz bu kitabı tam olarak bitirmeden, hükümdarlıklar üzerine eğilen Machiavelli, bu eserinde eski tip hükümdarlıklardan da bahsetmekle birlikte, asıl olarak ilgilendiği yeni tip yönetimlerin kurulması için gerekli olan hükümdarlık modelini yeni eserinde ortaya koymuştur. Bir yandan da ikbal beklentileri süren Machiavelli, eserini Medicilere ithaf etmeyi de ihmal etmemiştir. Bununla birlikte, 5. Karl'ın müdahalesiyle, Floransa'dan Mediciler'in kovulup yeni bir cumhuriyetin kurulması, Machiavelli için yeni bir umut ışığıymış gibi görünse de, artık güven telkin edemeyecek kadar gözden düşmüştür. 1527 yılında ölen Machiavelli, sürgün hayatı sonrasında kendisi ve Floransa için isteklerine ulaşamasa da, yazdığı eserleri belki de sandığının çok ötesinde öneme sahip olmuşlardır.

Çalışmada daha önce belirtildiği üzere, Machiavelli, hümanist bir gelenek içerisine doğmuştur. Machiavelli'nin çocukluk yıllarında şansöyelik görevi önde gelen hümanistlerce üstleniliyordu.

² Skinner, 2004, 14.

³ Ağaoğulları ve Köker, 2008, 167.

⁴1512'de İspanya askeri birliklerinin "Prato'yu yağmalama"sı, Floransa Cumhuriyeti'nin mücadeleden vazgeçerek yönetimi Mediciler'e bırakmasına yol açmıştır (Cox, 2015: 247).

Böylesine bir hümanist gelenek içerisinde dominiken rahibi olan Savonarola'nın elde ettiği güç ise sıra dışı bir örnek olmanın verdiği dikkat çekiciliğe sahiptir. Teokratik bir yönetim yanlısı vaazlar veren Savonarola'nın iktidara gelişi, Floransalılar tarafından Mediciler'in ülkeden çıkarılıp, dominiken rahibinin teokratik bir yönetim kurmasına izin verilmesi yoluyla gerçekleşmiştir.⁵ Savonarola, dört yıllık bir yönetimin ardından 1498'de aykırı görüşleri nedeniyle tutuklanmış ve sonrasında Floransa'nın büyük meydanında yakılmıştır. Savonarola, Machiavelli'nin etkilendiği ilk lider figürüdür. İnsanları etkilemesi anlamında Savonarola'yı oldukça önemli bulmuş olan Machiavelli, onun kusurunun "silahsız bir peygamber" olmak olduğunu belirtmiştir.

Savonarola taraftarlarının hükümetten uzaklaştırılmalarından sonra, Machiavelli 1498'de göreve gelmişti. Bu dönemde diplomatik eğitim alanların hümanist geleneğin etkisiyle "insani disiplinler" alanında yüksek düzeyde yetenek sergilemeleri bekleniyordu.⁶ 1500'lü yılların başında Machiavelli çeşitli diplomatik görevler üstlenmeye başlamıştır ve 12. Louis'nin sarayında bulunduğu sürede Fransa'nın Floransa'ya bakış açısından, Floransa'nın kendisine atfettiği önemin aslında ne kadar gereksiz olduğunu fark etmiştir. Floransa ekonomik açıdan sadece gelişmekte olan, askeri açıdan ise oldukça güçsüz bir şehirdi. Hem ekonomik hem de askeri anlamda Fransa gibi devletlere karşı oldukça güçsüz olması, Machiavelli'nin güce, özellikle de askeri güce verdiği önemi anlaşılır kılmaktadır:

Günümüze kadar bu tür ordulara kumanda etmiş olan daha birçokları geldi geçti ve bu zavallı ülkenin, bütün bu savaşçıların yiğitçe işlerinden sağladığı bütün fayda; 8. Charles'ın önünde tabanları yağlamaktan, 12. Louis tarafından yakılıp yıkılmaktan, Fernando tarafından ırzına geçilmekten ve İsviçreliler tarafından aşağılanmaktan başka bir şey olmadı.⁷

Bununla birlikte, Floransa'nın ve diğer İtalyan şehir devletlerinin bölgedeki kontrolü açısından sadece işe yarayacak bir piyon olarak görülmesi Machiavelli'nin yeni yönetim biçimleri olarak gördüğü İtalyan şehir devletlerine olan inancına⁸ asla hanel getirmemiştir.

Rönesans'ın Öznesi ve Machiavelli

Aynı zamanda bir Rönesans insanı olan Machiavelli'nin üzerindeki Rönesans etkisini anlayabilmek açısından, çalışmanın sorunsallarının çizdiği çerçeve içerisinde Rönesans düşünce yapısına değinmenin yararlı olacağı düşünülmektedir. Öncelikle belirtilmelidir ki, Rönesans düşüncesi Orta Çağ'dan keskin bir kopuşa denk düşmez. Dolayısıyla Rönesans ile, Orta Çağ'ın sona erip, modern dünyanın başladığını söylemek doğru olmayacaktır. Bununla birlikte bu durum, Rönesans ve Orta Çağ düşüncesi arasındaki ayrımlara işaret etmeyi de gereksiz kılmamaktadır. Rönesans, öyle bir düşünce yapısına sahiptir ki, tıpkı Machiavelli gibi ne Orta Çağ düşüncesine ait hissedebilmiştir kendini ne de Yeni Çağa. Bumin'in ifadesiyle: "Lenoble'un deyişiyle, günümüzün bilimi açısından bakıldığında, 16. Yüzyıl Rönesans'ı hem Aristoteles ve Ortaçağ'ın kapalı dünyasından kopuş anlamında bir ilerleme hem de bilim-öncesi, yasa-öncesi düşünceye kadar giden, animist ve vitalist yönde bir gerileme olarak tanımlanabilir".⁹

16. yüzyıldan itibaren Orta Çağ dizgesinde açılan gedikler ön plana çıkmakta, yani feodal düzen çözülmeye ve böylece parçalanmaya başlamaktadır. Bu bağlamda İtalya'daki yeni tipte çıkan siyasi örgütlenmeler önemlidir. Rönesans'ın en kesin sonucu Batı dışındakileri ve Hristiyan olmayanları da kapsamak üzere, insanın keşfedilmesidir. Hümanizmin etkisiyle Rönesans düşüncesinde pek çok alanda insan merkezli bir yaklaşım gelişmektedir.¹⁰ Bu doğrultuda Arendt, Machiavelli'nin Rönesans'ın politik

⁵ Machiavelli, 1998, 20.

⁶ Skinner, 2004, 14.

⁷ Machiavelli, 1998, 163.

⁸ Machiavelli, Floransa tarihi üzerine yazdığı eserde de Floransa'nın, vatandaşlarının sürekli bölünmesinden dolayı güç kaybına uğramasaydı, çok yüce ve güçlü bir şehir devleti olacağını belirtir (Machiavelli, 2007a, 63).

⁹ Bumin, 2010, 13.

¹⁰ Aytaç, 2011, 53-54.

yönüyle alakalı olduğunu hatta Rönesans'ın edebi ve sanatsal yönlerinin ön plana çıkmasının İtalyan şehir devletlerindeki politik değişimleri silikleştirdiğini ifade eder.¹¹

Rönesans'ta önceki dönemlerden farklı olarak insan, toplumdan ayrı bir varlık olarak anlaşılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda insanın potansiyel yaratıcı bir niteliğe sahip olması ve kendi eylemlerinden sorumlu olması anlamında gücüne vurgu yapılmaktadır. Orta Çağ düşüncesinde insan, suçlulukla malul bir varlıktır. Rönesans insanı ise, evrenin merkezindedir ve mahkum edilen bir suçlu olmaktan çıkmıştır. Bu bağlamda Aytaç'ın belirttiği üzere, her türlü varlığa biçilen değer ve anlam, insan odaklı olarak ortaya çıkmaktadır.¹² Bu doğrultuda, Macvhiavelli'de insanın toplumsal bir varlık olarak meydana gelmediğine ve insanın gücüne yapılan vurgu Rönesans düşüncesi bağlamında değerlendirildiğinde dikkat çekicidir. Bu durum, Machiavelli'nin incelediği güçlü lider figürlerinden de anlaşılabilir.¹³ Cesar Borgia üzerinde oldukça duran Machiavelli, Borgia'nın babası Papa VI. Alexander'ın Borgia'ya oyalanması için verdiği küçük toprak parçasından nasıl bir güç çıkardığını, bunu yaparken gücünün ve cesaretinin nasıl etkin olduğunu gözler önüne sermiştir. Aynı zamanda Papa 2. Julius'u da bu anlamda öven Machiavelli, Julius'un da cesareti ve otoritesi sayesinde papalık devletlerini birleştirdiğinden bahseder.

Rönesans, insanın, Orta Çağ felsefesinin oluşturduğu çerçeveyi yıktığı dönemdir. Bu doğrultuda öncelikle Orta Çağ mirası ile mücadele etmek ve zemini temizlemek gerekmektedir. Machiavelli, temizlenen bu zemine prensi yerleştirir. Devlet kurmak için yalnız olmak gerekliliği de bu durumla ilişkilidir. Bu bağlamda İtalyan şehir devletleri Machiavelli'nin dikkatini çekmekte, *Hükümdar*'da İtalyan şehir devletleri ile bağdaştırdığı yeni yönetim biçimlerinden bahsetmeye başladığında ise, eski hükümdarlık tiplerine ilişkin düşünceleri ile kıyaslandığında daha farklı bir tutum takınmaktadır. *Hükümdar*'da yeni yönetim biçimlerine oldukça geniş bir yer ayıran Machiavelli'ye göre, kurulacak olan yeni yönetimlerde gereken en önemli şey, hükümdarın soyutlanmış, eskinin kalıntılarından sıyrılmış olmasıdır.¹⁴

Yeni yönetim biçimlerinin üzerinde daha fazla duran Machiavelli'nin, Cesar Borgia gibi liderlere verdiği ağırlık bu durumla da ilintilidir. Şöyle ki, yeni yönetim biçimlerinin kalıcı olabilmesi açısından güçlü lider figürlerine olan ihtiyaca öncelik verilmektedir. Bu bağlamda, öngörüye verdiği önemle tanınan Machiavelli, söz konusu yeni biçimlerin gelecekte oldukça etkili olacağını düşünmektedir. Arendt'in deyişiyle: "Ondan önce kullanıma girmiş olsa da, Machiavelli'nin siyaset kuramına soktuğu yeni bir sözcük vardı: 'devlet', yani Roma ihtişamının sürekli kapısını çalıp, Roma tarihinden daima ödünç bir şeyler alıyor olmasına rağmen, şunu hissetmiş olmalıydı: Birleşik İtalya, Antik ya da 15. yüzyıl kent-devletlerinden öylesine farklı bir siyasi yapı oluşturacaktı ki, yeni bir ismi gerektirecekti".¹⁵ Bu bakımdan Machiavelli'nin, Batılı devlet (stato) kavramını ilk kez kullanan düşünür olarak, kavramı bilimsel bir niteliğe büründürdüğü söylenebilir.¹⁶

Rönesans düşüncesinde, evrensel insan kavramlaştırması söz konusu değildir. İnsanlar çeşit çeşit oldukları için kalabalıklar pek çok değişik potansiyeli bünyesinde barındırmaktadır. Machiavelli, Rönesans düşüncesinden etkilenmiş bir düşünür olarak, kalabalıkların bünyesinde barındırdığı potansiyelin daima farkındadır.¹⁷ Bu doğrultuda gerek *Hükümdar*'da gerek *Söylevler*'de halkın gücüne vurgu yapmaktadır. Machiavelli, hükümdarın soyluların iradesinden ziyade, halkın iradesine dayanması gerektiğini belirtmektedir. Soylular, hükümdara eşitler arasında birinci gözüyle bakacağı için, soylular yardımıyla hükümdar olmuş birinin konumunu koruması halka dayanan birinden daha zordur. Halkın amacı ise yalnızca baskı görmemek olacağı için, hükümdar bunu sağladığı takdirde kalıcı olacaktır. Aynı zamanda, Machiavelli'ye göre, hükümdar için halkın düşmanlığına karşı koymak imkansızken,

¹¹ Arendt, 2012, 47.

¹² Aytaç, 2011, 54.

¹³ Aytaç, 2011, 82.

¹⁴ Machiavelli, 1998, 106.

¹⁵ Arendt, 2012, 49-50.

¹⁶ Şenel, 1995, 311; Arslan, 1992, 181

¹⁷ Aytaç, 2011, 71.

soylulara karşı, özellikle halk desteği sağlandığı takdirde böyle bir durum söz konusu değildir. Dolayısıyla, Machiavelli'ye göre, hükümdar için halkın desteği olmazsa olmaz koşuldur:

Bütün söylenenlerden şu sonuç çıkıyor: halkın yardımıyla hükümdar olan kimse, onun dostluğunu korumaya çalışmalıdır. Bunu kolayca yapabilir, çünkü halk, ezilmekten başka bir şey istemez. Halkın iradesine rağmen, büyüklerin desteği ile hükümdar olan kimse ise, her şeyden önce halkı kendine bağlamaya bakmalıdır.¹⁸

İnsanlar, farklı düzeylerde güçlü yönleri bünyelerinde barındırırken, onları bütünün homojenleştirici çerçevesinde toplamak gerekmektedir. Rönesans düşüncesinde söz konusu homojenleştirmeyi sağlamak için anahtar kavram insandır. Daha açık ifade edilecek olursa insanı bölünmezlik üzerinden kuran Rönesans'ta asıl olan, Aytaç'ın belirttiği üzere tür olarak insandır.¹⁹ Böylece evrensellik başka bir yerden sağlanmış bulunmaktadır. Bu anlayışın, Machiavelli'nin düşüncesine yansması ise, değişik potansiyellere sahip insanların siyasal bir bütün oluşturacak şekilde bir gücün merkezinde toplanması düşüncesidir. Bu bağlamda Machiavelli, oligarşiden kurtulmanın mümkünken, halktan kurtulmanın imkansızlığının üzerinde durur. Machiavelli, halk yığınlarına güvenilebilmesi için yasayla sınırlanmaları gerektiğini belirterek, aynı zamanda prensin de yasayla sınırlanmadığı zaman zorba haline geldiğine dikkati çeker. Machiavelli'ye göre, yığınlar kendilerini idare edemedikleri için bir lidere ihtiyaç duyarlar. Bununla birlikte, söz konusu ihtiyaç, halkın pek çok akli barındırmasından dolayı, tüm şartlar eşit olduğunda halkın prensten daha bilgili olduğu gerçeğine hanel getirmemektedir. Buna rağmen, Machiavelli'ye göre, devleti yalnızca bir kişi kurabilir, çünkü çeşitlilik çok kişinin kurmasına izin vermeyecektir. Devleti kuran bir kişi olacak fakat halk daha sonra bütün olarak onun kurduğu çerçevede devreye girecektir. Dolayısıyla, devlet kurmak için halk iyi olmasa da bunun sürdürülmesi için halka ihtiyaç bulunmaktadır.

Hükümdarın Bedeninden Tecelli Edenler

Dönemin koşullarına uyum sağlamak, Machiavelli için elzemdir. Bu bağlamda Machiavelli, 15. Yüzyıl İtalyası'nda cumhuriyetçiliğe dair bir zemin göremediğinden hükümdara ağırlık verir. Machiavelli İtalyası, bölünmüş ve saldırılara açık şehirleri bünyesinde barındırır. Bu bölünmüşlükten nasıl bir birlik kurulabileceği sorusuna yanıt bulmaya çalışan Machiavelli, var olan tüm yönetim biçimlerinin bu amaca hizmet edemeyeceğini, yeni bir tür yapılanmaya ihtiyaç olduğunu belirtmektedir. Althusser'in ifade ettiği gibi: "Yeni bir hükümdarlıkta yeni bir hükümdar: Çünkü eski bir hükümdarlıktaki yeni bir hükümdar, onun eskiliği içinde mahsur kalacağı için ondan hiçbir şey çıkartamayacaktır".²⁰

Machiavelli'nin kuramında, kral ile halk aynı tarafta bulunacak ve bu durum kralın bireyselliğinde tezahür edecektir. Althusser'in deyişiyle: "Makyavel'in yalnızlığı ikinci gelenek her şeyi kaplayıp örtmeden önce birinci gelenekten kurtulmuş olmasıdır".²¹ Tıpkı Rönesans düşüncesindeki geçmişle hesaplaşma gibi, alanın eskiye dair kırıntılardan temizlenmesi gerekmektedir. Machiavelli'nin temel derdi, birliği sağlayabilmek için gerekli özelliklere haiz olan (*virtu* ve *fortuna* uyumu) bir hükümdarın bu rolü üstlenmesidir. Prensın yalıtılmışlığının nedeni, onun *virtu* ve *fortunasının* yardımıyla feodal izlerden kurtulmasıdır. Machiavelli'ye göre prensin, devletin temelini atmak için eski koşullardan kopartılmış olmasını sağlayan şey, *virtu* ile *fortunanın* buluşmasıdır.²²

Machiavelli'nin siyasi analizindeki önemli kavramlar olan *virtu* ve *fortuna*, iktidar ve güç kavramlarını çağrıştırmaktadır. Machiavelli, *Prens*'te hem *virtusunu* hem de *fortunasını* mükemmel bir şekilde kullandığını düşündüğü Keyhüsrev gibi isimlere değinerek, yeni olan yönetim biçimlerinin bu tip hükümdarların geri dönüşünü sağlamadığına vurgu yapar. Artık, başkasının gücü ve *fortunaya* karşı tavırları sayesinde iktidara gelen hükümdarlar söz konusudur. Machiavelli'nin ifadesiyle; "Bu gibi

¹⁸ Machiavelli, 1998, 139.

¹⁹ Aytaç, 2011, 69.

²⁰ Althusser, 2003, 380.

²¹ Althusser, 2003, 386.

²² Althusser, 2003, 383.

hükümdarların iktidarı, son derece belirsiz, son derece değişken iki şeye bağlıdır tamamen: onları bu mevkiye getirenlerin iradesi ve talihi. Yoksa, onlar yükseldikleri bu yerde ne tutunmasını bilirler, ne de bunu yapabilecek güce sahiptirler".²³

Machiavelli, insan gücünü, *fortuna* ve *virtu* gibi kavramlarla ilişkiye sokar. *Virtu* kavramı, gücün dağılımına etki ederken, Machiavelli bir kişinin *virtusu* ne kadar iyi olursa olsun, mutlak anlamda kötü giden bir *fortunası* varsa durumun değişmeyeceğini belirtmektedir. Bununla birlikte, Machiavelli için bu istisnai bir durumdur. Yani Machiavelli, Rönesans düşüncesinin insan iradesine vurgu yapan ve talihi ebedi bir güç olarak değerlendiren yanından etkilenerek, *fortunanın* insanların erdemlerine kayıtsız olmadığını belirtir. Machiavelli'ye göre insanların hareketleri kendi denetimlerindedir. Dolayısıyla, *fortuna* son derece güçlü olmasına rağmen, bu durum insan iradesinin reddine yol açmamalıdır. Machiavelli, *virtunun* varlığının, *fortunanın* şiddetinden daha az etkilenmek anlamına geldiğini belirterek, *fortuna*, hızlı akan bir nehirse eğer, biz ona karşı hazırlıklı olmalıyız ki en az hasarı görebilelim. Dolayısıyla, *fortuna* konusunda insan tamamen kendini bırakmamalıdır ki, ona karşı çeşitli önlemler alabilsin. Bu şekilde *fortunanın* etkisi tümüyle engellenemese bile şiddeti azaltılabilir. Machiavelli'nin ifadesiyle: "Talih, gücünü özellikle kendisine karşı hiçbir direniş hazırlığı bulunmayan yerlerde gösterir ve azgınlığını kendisini durdurabilecek hiçbir engelin bulunmadığını bildiği yerlere yönelir".²⁴ Bununla birlikte, *fortunaya* karşı alınan önlemler Machiavelli'nin mutlak bir ihtiyatlılık taraftarı olduğu izlenimini de vermemelidir. Hatta Machiavelli'ye göre atılgan olmak ihtiyatlı olmaktan daha önemlidir çünkü *fortunanın* iyi tarafı ancak bu şekilde yüzünü göstermektedir. Bu bağlamda Machiavelli; "Talih kadın gibidir, ona söz geçirebilmek için kabaca davranmak gerekir" diyerek atılgan olmanın *fortunadan* faydalanmadaki etkisini böylesine bir örneklendirmeye açıklamaktadır.²⁵

Machiavelli'nin *fortunayı* kabulü bağlamında, Orta Çağ düşüncesiyle süreklilik arz ettiği düşünülebilirse de, *fortunaya* boyun eğmek yerine, onunla mücadele etme anlayışı bu düşünceden kopuşa işaret etmektedir. Bununla birlikte Machiavelli, *fortunanın* her zaman kötülük getirmediğini belirtir. Machiavelli'de bu anlamda *virtu*, eğer *fortunası* iyi giderse adeta prensin bedeninden topluluğu kurmak işidir. Bu konuda Gramsci'nin²⁶ ifadesiyle; "Machiavelli kendi kavrayışına, hayal gücüne yer veren sanatsal bir biçim sağlamıştır ki bu yolla, teorik ve ussal öge, kolektif iradenin simgesini plastik olarak ve insan biçiminde betimleyen bir önderde kişileşmektedir".²⁷

Machiavelli, prensin gücünü mutlaklaştırmasında *virtu* ve *fortunanın* yanında *necessita* yani gereklilik kavramına da başvurmuştur. Hükümdar, olan ile görünen arasındaki farka dikkat etmelidir. Hükümdarın her şey olmaya hakkı vardır ama her şey gibi görünmeye hakkı yoktur. Machiavelli'nin ifade ettiği üzere: "Herkes sizin neye benzediğinizi görür ama pek az kimse sizin aslında ne olduğunuzu bilir".²⁸ Dolayısıyla Machiavelli, siyaseti etikten ayırmaz, bir zorunluluklar alanı olarak farklı bir yere taşır. Bu doğrultuda *virtu* sadece bir şey olmak değil, aynı zamanda o şekilde görünebilmektir. Mesela, Machiavelli'nin Sezar örneğinden yola çıkarak vurguladığı gibi, bir hükümdar cimri olmalı fakat cömert görünmelidir:

Eğer bana Sezar'ın, cömertliği sayesinde iktidarın zirvesine çıktığı ve cömert olarak tanınmanın birçok kimseyi en yüksek mevkilere erdirdiği söylenecek olursa, cevabım şu olur: siz, ya zaten bir hükümdarsınızdır, ya da hükümdar olmak yolundasınızdır. Birinci durumda, cömertlik sizin için zararlıdır; ikinci durumda ise mutlaka cömert tanınmış olmanız gerekir: imdi Roma'da mutlak iktidarı ele geçirmeyi şiddetle isteyen Sezar, bu ikinci durumdaydı. Ama, o eğer bu arzusuna nail olduktan sonra uzun zaman yaşayıp masraflarından hiç kısıntı yapmasaydı, iktidarını kendi elleriyle yıkmış olurdu.²⁹

²³ Machiavelli, 1998, 111.

²⁴ Machiavelli, 1998, 246.

²⁵ Machiavelli, 1998, 251.

²⁶ Thomas'a göre, Machiavelli'nin modernitenin kıyısında bir düşünür olarak, siyasi bilgi ve gücün preste birleşmesine yaptığı vurgu, Gramsci için modern prens figürünü bu kadar önemli bir kavram haline getirmiştir (Thomas, 2017, 543).

²⁷ Gramsci, 1984, 1.

²⁸ Machiavelli, 1998, 196.

²⁹ Machiavelli, 1998, 183.

Machiavelli için, tıpkı *virtu* ve *fortuna* gibi, iktidarın gücünün mutlaklaşmasında tarih de oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Machiavelli, İtalyan siyasal birliğini sağlama amacı doğrultusunda, Batı düşünce tarihini domine eden birçok düşünürün aksine siyaset teorisinde ideal bir düzen tasavvuruna başvurmamış, mantıksal çıkarımlara dayanmak yerine tarihsel pratiklerin objektif gücüne dayanmayı tercih etmiştir.³⁰ Machiavelli'ye göre tarih, siyasete yardımcı bir faktördür. Şöyle ki, tüm zamanlarda yinelenen belli özellikler söz konusudur yani Machiavelli, döngüsel bir tarih anlayışına sahiptir denilebilir. Cassirer'in ifade ettiği üzere: "Machiavelli tarihsel yaşamın dinamiği ile değil, statigi ile ilgilenmekteydi. Yani belli bir tarihsel dönemin tikel özellikleriyle ilgilenmemekte, tüm dönemlerde özdeş olan, yinelenen özellikleri aramaktaydı. Bizim tarihten söz ediş biçimimiz bireycidir; Machiavelli'ninki evrenselcidir".³¹

Delaysıyla, hükümdar bu özellikleri bilerek hareket ettiği takdirde, belli öngörülerde bulunabilme imkânı yaratmaktadır. Belirtmek gerekir ki, Machiavelli için, geçmişten belli bir ölçüde yararlanabilmenin mümkün olması, ondan kesin yasalar çıkarmak anlamına gelmemektedir. Bu bağlamda, Marasco'nun belirttiği üzere, Machiavelli'nin Antik Yunan ya da Roma örneklerine başvurması, döngüsel tarih yaklaşımının basit bir şekilde tekrarlanmasından farklı olarak aynı zamanda yeniden keşfedilmesidir. Machiavelli'de bu örneklere başvurulması, bunların tekrar edilmesi modern siyasi özgürlük fikri ile bağlantılıdır.³²

Machiavelli için asıl olan, geçmiş tecrübelerle başvurulurken onların esiri olmak değil, yeniliğe duyulan arzudur.³³ Böylece Machiavelli, kral ve halkın birlikte bir yasal çerçeve içerisinde hareket etmesinin sağlanmasına vurgu yapar. Yeni bir hükümdarın yöneticiliği altında yeni bir devlet kurulacağı için kurucu güç olarak nitelendirdiği hükümdarın yönetimine bu kadar sarılır. Machiavelli, temeli sağlam atabilmek için yeni bir devlet kuranın yalnız olması gerektiğini belirterek, devletin kuruluşunun bir çatışma kaldırmayacağına vurgu yapmaktadır. Althusser'in ifade ettiği üzere: "Bu söylem, yaşadığı dönemde mutlak monarşi biçimi altında Fransa'da ya da İspanya'da var olan ulusal devletin kuramını yapmaktan çok, İtalya gibi, içsel bölünmelerin ve istilaların pençesindeki, birlikten yoksun bir ülkede ulusal bir devlet kurmanın koşullarına ilişkin siyasi soruyu kendisine yöneltmekten ibarettir".³⁴

Belirtilmesi gerekir ki yeni bir devlet kurulduktan sonra oldukça hassas bir dönem söz konusudur. Çünkü hükümdar zorbalasıp halkın nefretini kazanabilir ya da iç çekişmelerle parçalanabilir. Machiavelli, *Söylevler*'de bir cumhuriyetçi³⁵ imajı çizmesine rağmen, onun için önemli olan, hangi toplum için en iyi yönetim şekli sorusu doğrultusunda bir karara varmaktır. Machiavelli bu doğrultuda *Söylevler*'de şu ifadeye de yer vermektedir; "Ahlaki çürümüşlüğü yasayla durdurulamayacak kadar güçlü olduğu memleketlerde, aynı zamanda her şeyin üstünde bir kuvvet, yani çürümüş zedeganın ihtiraslarına gem vurabilecek bir güçlü hükümdar eli bulunması gerekir".³⁶

Bu bağlamda Machiavelli'nin cumhuriyetçiliğinden söz etmek mümkünse de, Machiavelli için ilk etapta esas olan, ne cumhuriyettir ne de monarşi. Machiavelli'nin temel derdi, İtalyan siyasal birliğinin sağlanmasıdır. Bu bağlamda bir kurulmanın da yalnızca bir hükümdar sayesinde mümkün olabileceğini düşünmektedir:

Önümüzde duran bu fırsatı kaçırmayalım. İtalya uzun bir bekleyişten sonra görsün artık kurtarıcısının ortaya çıktığını! Onun, yabancı istilalardan bunca acı çekmiş bütün eyaletlerinde bu kurtarıcının nasıl bir aşk ve şevkle, nasıl bir intikam ateşiyle,

³⁰ Femia, 2013, 144-145.

³¹ Cassirer, 2005, 321.

³² Marasco, 2022, 584.

³³ Holman, 2018, 92.

³⁴ Althusser, 2003, 380.

³⁵ Biba ve Franek, Machiavelli'nin halk ve soylular çatışmasında halkın tarafını tutmasının cumhuriyetçilik teorilerine yönelik çalışmalarında Machiavelli'den ilham alan yorumlamaların da önünü açtığı ve bu çalışmalarda antik ve erken modern cumhuriyetlerin teorik olarak tasarlanmasında ve oligarşinin gücünün kontrol edilmesinde Machiavelli'nin bir esin kaynağı haline geldiğini belirtirler (Biba ve Franek, 2023, 3).

³⁶ Machiavelli, 2009, 55.

nasıl bir sarsılmaz bağlılıkla, nasıl bir derin saygıyla ve sevinç gözyaşlarıyla karşılanacağını anlatacak kelime bulamıyorum.³⁷

Çalışmada daha önce belirtildiği üzere, Machiavelli, kendisinin yaşadığı döneme dair bazı şeyleri açıklayabilmek için sık sık Antik Yunan ya da Roma örneklerine başvurmuştur. Onun bu tutumunun nedeni tüm insanların ve çağların aynı düzeyde olduğunu düşünmesinden dolayıdır. Bu bağlamda Machiavelli'nin kendi döneminden aldığı örneklerle, Antik Yunan ya da Roma döneminden aldığı örnekler arasında düzey farkı bulunmamaktadır.³⁸ Machiavelli'nin bu şekildeki döngüsel tarih anlayışından çıkarılabilecek önemli bir nokta, siyasal çözümlerinin yalnızca İtalya çerçevesiyle sınırlı kalmadığıdır. Machiavelli'nin meşru zeminden uzak bir konumda başvurduğu söz ve ifadelerin, Machiavelli'nin salt bir pre-modern düşünür olmanın çok ötesinde bir zamansızlığa³⁹ hizmet ettiğini ve bunun Machiavelli'nin yaklaşımını tüm zamanlara has bir hale getirdiğini söylemek mümkündür.⁴⁰ Lefort'un belirttiği gibi, Machiavelli çalışma odasına gidişini ve kıyafetlerini nasıl değiştirdiğini anlatarak adeta zaman dışı bir zamana geçiş yaptığını açık bir şekilde ortaya koyar.⁴¹ Bu değerlendirmeler doğrultusunda Machiavelli'nin, belirli bir kesime seslenmek yerine tüm insanlığa seslendiğini söylemek mümkündür. Nitekim *Hükümdar*'ın bu kadar evrensel bir nitelik taşıyan bir kitap haline gelmesi, bu bakış açısını doğrular mahiyettedir.

Çıplak İktidar

Machiavelli, yöneticinin meşruiyet ile olan bağınyı koparmıştır. Yönetici için yalnızca güç ilişkileri söz konusudur ve her devirde tüm çıplaklığıyla güç ilişkileri ortada olduğu ve hükümdarın meşruiyet gibi bir kaygısı olmadığı için iyi-kötü gibi vasıflandırmaların da bir önemi olmamış, bu durum ise "Makyavelizm efsanesi"nin doğuşuna zemin hazırlamıştır.⁴² Machiavelli, kralların haklarının kutsal bir kökeni varmışçasına davranmaya tamamen karşıdır. "Machiavelli'nin ilgisini çekmek için (...) güç tarafından yaratılmış ve güç tarafından sürdürülecek bir siyasal örgüt gerekiyordu" diyen Cassirer'e⁴³ kulak verildiğinde, Machiavelli'nin skolastik düşünceden güce bakış açısı bakımından tamamen farklılaştığı görülmektedir. Machiavelli, aşağı ve yukarı arasındaki ayrıma dokunmadan, güce bakışı açısından tamamen özgün bir noktaya yerleşmektedir. Bu bağlamda Machiavelli'nin din konusundaki görüşlerine değinmek yararlı olabilir. Machiavelli dini reddetmez, sonuçta kendisinin de bir Hristiyan olduğu gerçeği unutulmamalıdır. Tanrının iradesi, Machiavelli için reddedilebilir bir şey değildir, yalnızca bunun yanında insan iradesine –özellikle de hükümdarın iradesine- de yer açmak için uğraşmaktadır:

Tanrı iradesini parlak işaretlerle gösterir: deniz yarılp açılır, ışıltılı bir bulut yol gösterir, bir kayanın bağrından sular fışkırır, çölde gökten kudret helvası yağar. Böylece her şey sizin büyüklüğünüzü gösterir. Gerisi size kalmış bir iştir artık: Tanrı, her şeyi bizzat kendisi yapmak istemez; çünkü, bunun aksi irade serbestliğimizi elimizden almak ve kazanmamıza cevaz verdiği şan ve şeref payından bizleri yoksun bırakmak olurdu.⁴⁴

Bu bağlamda, Machiavelli'nin siyaseti dinden ayırmak amacı gütmeyeceği rahatça söylenebilir. Machiavelli'nin temel derdi, dine bağımsız bir doğruluk savında bulunulmasıdır. Halbuki, Machiavelli'ye göre din, ne kadar siyasetin hizmetine girmişse o kadar makbuldür. Machiavelli'nin dine dair reddettiği bir şey varsa, o da siyasete layık olarak davranmamakla itham ettiği kilisedir. Machiavelli'ye göre kilise, İtalyan siyasi birliğini sağlamaya muktedir olmamasına rağmen, bu birliği kurmaya muktedir güce engel olmaya gücü yettiği için İtalya'nın siyasal birliği sağlanamamıştı.⁴⁵

³⁷ Machiavelli, 1998, 258-259.

³⁸ Cassirer, 2005, 322.

³⁹ Machiavelli'nin siyasete yaklaşımını anlamak için *verita effettuale* (etkili gerçekler) ifadesine değinmek anlamlı olacaktır. Machiavelli, meşruiyet kaygısı gütmeyeceği için üzerinde durduğu yegane şey "güç ilişkilerinin gerçekliği"dir. Bu vurgu Machiavelli'yi modern olmak yerine zamansız ve her çağa hitap edebilen bir konuma sokar (Akal, 2012, 38).

⁴⁰ Akal, 2012, 33.

⁴¹ Lefort, 1988, 273.

⁴² Akal, 2012, 40-41.

⁴³ Cassirer, 2005, 329.

⁴⁴ Machiavelli, 1998, 255.

⁴⁵ Şenel, 1995, 303.

Machiavelli, kiliseye, hiçbir zaman tam anlamıyla siyasi bir güç olarak hareket etmediği için karşıdır. Bu bağlamda, antik zamanlarda dinin paganca kullanımını övmektedir: “Antik din bunların dışında orduların generalleri ve devletlerin prensleri gibi kişilere yalnızca dünyevi ihtişamlarını artırmaları için kutsanmışlık atfediyordu. Bizim dinimizse eylemci olandan çok, alçakgönüllü ve düşünceye dalmış kişileri övmüştür”.⁴⁶

Dolayısıyla Machiavelli’de din, toplumsal yaşamın temeli olmaktan çıkmış ve böylece başlı başına bir erek olma özelliğini kaybetmiştir. Machiavelli, siyaseti dinden soyutlamayı hiçbir zaman hedeflememiş, aksine, dini toplumsal düzen için olmazsa olmaz bir unsur olarak değerlendirmiş, bununla birlikte, Machiavelli’ye göre dinin sürekliliği tamamen siyasal hayat üzerindeki tesiri ile doğru orantılı olmuştur.⁴⁷

İktidarın soyundurma işlemine tabi tutulması açısından, Machiavelli’nin ahlak konusundaki tutumu da önemlidir. Siyasal eylemler hakkındaki fikirlerini söylerken hiçbir kişisel duygu ortaya koymayan Machiavelli’nin, tıpkı din ilkelerine olduğu gibi, ahlak ilkelerine de bir düşmanlığı yoktur. Bu bağlamda, *Hükümdar*’ın ahlaksal bir yapıt olmaması, onun ahlaka aykırı bir yapıt olduğunu da göstermez. Sadece ahlak ilkelerini siyaset için yararlı şeyler olarak nitelememiştir. Machiavelli’de iyiye, kötüye ilişkin kararlardan çok, yararlı ya da yararsız şeylerden bahsetmek önemlidir (Orta Çağ ve Antik Yunan’dan farklı olarak). Machiavelli, bizzat siyasal eylemi analiz etmeye odaklanmıştır. Onu ne över, ne de yerer. Bumin’in vurguladığı üzere, Machiavelli’nin insan doğası üzerinden temellendirdiği bir kötülük yaklaşımı yoktur. Ona göre kötülük, devletin sürekliliğinin sağlanabilmesi için başvurulması gerekebilecek bir şeydir.⁴⁸ Machiavelli’ye göre, bir siyasetçinin ahlaksal değerler yüklediği durum suç işlediği an değildir, yanlış yaptığı andır. Siyasetçinin yanlış yapmasını affedilemez bulur. Machiavelli, *Hükümdar*’da pek çok zararlı ya da ahlaksal açıdan kötü şeyler öneriyor olabilir fakat önemli olan bu şeylerin yararlı olabilecek şekilde kullanılabilmesidir:

Zulüm, toptan bir defada ve kişinin kendi güvenliğini sağlamak ihtiyacıyla işlendiği, ısrarla sürdürülmediği ve elden geldiğince tebaanın yararı gözetilerek yapıldığı takdirde, iyi kullanılmış demektir (eğer iyi sıfatının kötü bir şey için kullanılması caizse) (...) Zulmü iyi kullanabilenler, Agathokles gibi, Tanrı’nın ve insanların yardımıyla, bunun sonuçlarına çare bulabilirler. Ama, onu kötü kullananlar için, ayakta kalmak imkansızdır.⁴⁹

Söz konusu önerilerin, kötü amaçlar için kullanılabilmesi ihtimalini Machiavelli, ilgi alanı dışında tutmaktadır. Bu bağlamda, bir bilim insanı nesneliliğiyle çeşitli formüller önermekte fakat kötü amaçlar uğruna kullanıp kullanılmayacağı üzerinde durmamaktadır.

Machiavelli’nin mutlak bir dünyeviliğin üzerinde durarak, bu dünyeviliğe ait kanun ve prensiplerin, bunları geri planda bırakan dinden ve moral ilkelerden bağımsız olmasını düşünebilen ilk düşünür olmasıyla siyasi yaklaşımının bu denli can alıcı olduğu söylenebilir.⁵⁰ Machiavelli, siyasi birliği salt dünyevi bir zeminde, hükümdar-yönetilen çerçevesine oturarak, tanrı vesayetindeki feodal güç odaklarına karşı, hükümdarın mutlak gücünü öne sürmektedir. Aynı zamanda hükümdarın gücü, kilisenin dünyevi alandan dışlanması sağlamaktadır. Bu bağlamda, hem feodal güçlere hem de kiliseye karşı, siyasi güç olgusunun kendi sınırları içerisinde ele alınmasına yönelik çaba, Machiavelli’yi Orta Çağdan ayıran başlıca momentlerden birini oluşturmaktadır.

Machiavelli’nin gerek din gerekse ahlak konusundaki düşünceleri incelendiğinde, siyasi gücü feodal giysilerinden soyundurma işlemine tabi tuttuğu söylenebilir. Bununla birlikte, çıplak ve öylece bırakılan siyasi güce bakılarak, Machiavelli’nin bu konuda hiçbir sınırlamaya gitmediğini söylemek doğru olmayacaktır. Machiavelli, *Hükümdar*’da prensin başarılı olabilmesi için şiddet kullanmaya hazır olması gerektiğini sıklıkla belirtse de, bu şiddetin prensin siyasi konumunu olumsuz etkileyecek şekilde

⁴⁶ Machiavelli, 2009, 227.

⁴⁷ Cassirer, 2005, 331.

⁴⁸ Bumin, 2012, 86.

⁴⁹ Machiavelli, 1998, 132-133.

⁵⁰ Arendt, 2012, 45.

kullanılmaması ve prensin “nefret edilmeden korkulmayı” amaçlaması gerektiğinin altını çizer.⁵¹ Machiavelli'nin siyasette acımasızlıkla bağdaştırılmasında, zaman zaman katıksız yıkıcı bir şiddeti savunduğuna yönelik görüşlerin etkisi olmakla birlikte, siyasette şiddete yönelik ihtiyacın yalnızca kamu yararını⁵² amaçladığında başvurulabileceğinin üzerinde ısrarla durması gözden kaçırılmamalıdır (Baluch, 2018: 300). Örneğin Machiavelli'ye göre, kurucu bir siyasi faaliyetin uygunsuz olan yönleri ancak iyi sonuçlar doğurduğunda ve safi yıkıcı görevler üstlenmediğinde hoş görülebilir:

Basiretli bir kavrayış, bir cumhuriyeti kurarken ya da bir krallığı düzenlerken yasa dışı hareket ettiği için herhangi birini kınamayacaktır. Her ne olursa olsun hareketi onu suçlu çıkarsa da, işin sonucu onu mazur göstermelidir ve sonuç Romulus'un gibi iyi olduğu zaman, onu her zaman mazur gösterecektir çünkü yıkmak için onun şiddet kullanması kınanmalıdır ama eski halini yeniden kazandırmak için şiddet kullanması kınanmamalıdır.⁵³

Machiavelli, kendi kendisinin nedeni olan bir iktidar şeması çizerken, meşruiyeti siyasi eylemin bizatihi kendisinden kaynaklanan bir şey olarak değerlendirmektedir. Böylece yeni bir meşruiyet anlayışı geliştiren Machiavelli, aynı zamanda gücü güç ile sınırlayan, oldukça özgün bir kuram ortaya koymuştur.

Prens-Halk İttifakı

Machiavelli için prens, birliğin simgesidir. Tüm parçaları kendine bağlı bir aygıtı temsil ettiğinden, bir olan hükümdar bütün adına karar alır ve uygular. Yani var oluş koşulunu kendinden başka bir şeyden almayan siyasal güç, prensin bedeninde somutlaşmaktadır. Bu şekilde oluşan siyasal güç mekanizması, bir yanda prens, diğer yanda halk olmak üzere eşitsiz bir güç ilişkisine dayanmaktadır. Soyluların dışlandığı eşitsiz güç ilişkisinde görünen tablo, Orta Çağ'da doruğa ulaşan soylular-halk karşıtlığından, hükümdarın halktan yana olarak nemalanmasıdır. Bu türden bir ilişkiden prens memnun olduğu gibi, halk da memnundur. Şöyle ki, halk kendini soyluların baskısından kurtarabilmek için hükümdara sığınacak, hükümdar ise kendisini hükümdarla eşit gören soylular yerine halka dayanacaktır. Dolayısıyla, süreç karşılıklıdır, hükümdardan iktidara ve halka giden bir yol olduğu gibi, halktan iktidara ve hükümdara giden bir yol da vardır⁵⁴:

Biz manzara resmi yapmak isteyenler, dalgaların ve yüksek yerlerin yapısını ve görünümünü yakalamak için nasıl ovalara inerlerse ve buna karşılık, ovaları resmetmek için nasıl yükseklerle çıkarlarsa, aynı şekilde, halkların tabiatını iyi tanımak için hükümdar, hükümdarları tanımak için de halk olmak gerekir.⁵⁵

McCormick, Machiavelli'nin soyluların tersine halkı “özgürlüklerin koruyucusu” olarak belirlemesinin ve halkın gönencini kuramsal bir zemine oturtma çabasının, Machiavelli'nin genel elitizm karşıtı ruhu çerçevesinde değerlendirilebileceğini, hatta “popülist” teriminin Machiavelli için uygun olacağını belirtir.⁵⁶ Machiavelli'ye göre, hükümdar ancak halkla iş birliği sayesinde gücünü mutlaklaştırır ve böylece kalabalıklar üzerinde birliğini sağlar. Ortaya ise, soylulara karşı kendini korumak için halkla iş birliği yapan hükümdar ile soyluların baskısından kurtulmak için hükümdarın gücüne ihtiyaç duyan halkın eşitsiz güç ilişkisi çıkar.⁵⁷ Bu şekilde halkın desteğini alan hükümdar, birliğin sağlanması döneminde siyasi gücün tek belirleyeni olmuştur.

Tek elde toplanan gücün korunması ise iyi ordular aracılığıyla olacaktır. Machiavelli'nin ifadesiyle; “İyi yönetilen krallıklarda mutlak hükümdarlık, ordu söz konusu olmadığı sürece, hiçbir

⁵¹ Baker, 2009, 310.

⁵² Machiavelli, siyasi birlik sağlandıktan sonra, toplumun varlığını devam ettirebilmesi için kamu yararını ön plana çıkaran mekanizmalarla, toplum fertlerinin bencilliklerinin giderilerek, kamu yararını gözeten fertler haline getirilmesinin önemi üzerinde durur (Cevizci, 2005, 1096).

⁵³ Machiavelli, 2009, 61.

⁵⁴ Aytaç, 2011, 72.

⁵⁵ Machiavelli, 1998, 66.

⁵⁶ McCormick, 2003, 634-635.

⁵⁷ Akal, 2009, 56.

zaman krallara verilmez".⁵⁸ İyi ordular konusunda da paralı askerlere karşı olan Machiavelli'ye göre burada da halkın desteği sağlanmalı, yani doğrudan halkın kendisi bir silahlı güç haline gelmelidir. Machiavelli, çeşitli örnekler eşliğinde, paralı askerlerin Floransa için uygun olmadığından bahseder. Paralı askerler, en nihayetinde kendilerini bulunduğu bölge ile özdeşleştirmedikleri için daima kendi çıkarları ön plandadır. Machiavelli'ye göre bu tür birlikler tehlikeyi minimuma indirmek için garantici bir tutum sergilemektedirler. Bu bağlamda güçlü askeri birliklere sahip olunamıyordu. Machiavelli'nin halka dayanan tutumu bu konuda da izlerini sürdürmektedir.⁵⁹ Bu bağlamda Machiavelli'nin, halkın asker haline getirilmesi üzerinde durmasıyla, bir şekilde "ulusal ordu" fikrini de ortaya atmış olduğu söylenebilir.⁶⁰

Machiavelli'ye göre insanlar, yüreklerindeki kötülüğü fırsat bulduklarında göstermeye hazırdır. Bu durum yalnızca yasalar yoluyla çözülemez. İyi yasaların varlığı zorunlu olmakla birlikte aynı zamanda iyi orduların varlığı da zorunludur. Machiavelli, iyi ordular olmazsa iyi yasaların etkisiz olacağını belirtir:

İmdi, ister eski, ister yeni, ister karma olsun, her devletin esas temeli iyi yasalar ve iyi ordulardır. Fakat, iyi silahlı güçlerin bulunmadığı yerde iyi yasalar bulunamayacağı ve de tersine, ancak iyi silahlı güçlerin bulunduğu yerde iyi yasalar bulunabileceği için, ben burada yalnız silahlı güçlerden söz etmek istiyorum.⁶¹

Machiavelli'nin Siyaset Anlayışı

Machiavelli'nin, siyasetin kendisinden önceki genel algılanış tarzını değiştirici görüşler ortaya koyması, siyasal düşünceler tarihi literatüründe sahip olduğu özgün konumu anlaşılır hale getirmektedir. Bu bağlamda Machiavelli'nin siyasete dair özgün katkılarını anlayabilmek için, öncelikle Machiavelli'ye kadar siyasetin ne anlama geldiğini kavramak gerekmektedir. Machiavelli'ye kadar siyaset, topluma ilişkin bir şeydir. Antik Yunan'da siyasetin sınırlarını belirleyen şey bir toplumsallıkla çevrili olmak durumudur. İnsan bir "zoon politikon" olduğu için, insanın toplum içerisinde kalmak durumu siyasala bakışını da belirlemektedir. Bununla birlikte, siyasetin toplumsal ilişkisellikte tanımlanması, bu ilişkisellik çerçevesinin etikle ilişkili olmasını da getirmektedir. Bu bağlamda siyaset, hep bir ortak iyi ve mutluluk sorunsallarıyla bir arada düşünülmüştür. Şöyle ki, siyaset biliminin kurucu babası Aritoteles'in, Politika'yı Nikomakos'a Etik'in devamı olarak kaleme alması da bu bağlamda manidardır. Siyasetin toplumsallığının sorgulanmaya başlandığı Helenistik dönemde dahi, siyasetin etikten kopuşu söz konusu olmamıştır. Orta Çağ Hıristiyanlığında ise iyilik problemi, yaratıcının iyiliği üzerinden çözülmektedir. Yaratıcıya bağlı olarak bir "iyi yaşam" kurgusuna sahip olan Orta Çağ düşüncesi, "kilisenin tekelinde bulunan skolastik anlayış doğrultusunda, 'teokratik' bir biçimde örgütlenmiştir; insanların dünyaya bakış biçimleri, değer yargıları ve tutumları da Hıristiyanlık tarafından belirlenmiştir".⁶²

Batı'da gerek Antik Yunan siyasi düşüncesinde gerekse Orta Çağ siyasi yaklaşımında olsun, siyaset Machiavelli'ye kadar sürekli bir şeyi ön gerektirmektedir. Machiavelli'nin özgünlüğü ise tam bu ön gerektirme durumunu ortadan kaldırmasında yatmaktadır. Machiavelli'de, toplumun ya da yaratıcının iyiliğine dair atıf ortadan kalkarak iktidar odaklı bir siyaset anlayışı merkeze oturmuştur. İktidarın odağında ise güç bulunmakta ve söz konusu güç, eşit olmayanlar arasındaki güç ilişkisi şeklinde tecelli etmektedir.

Belirtildiği üzere, Machiavelli'den önce siyaset bir şekilde iyilik problemi ile ilişkiliyken, bu problemi hesaba katmayan Machiavelli'yle birlikte, iktidar ilişkileri daha görünür kılınmaktadır. Dolayısıyla güç ilişkisi, meşruiyetini kendinden alır hale gelmekte ve böylece Machiavelli gücü güç ile meşrulaştırmaktadır. Siyaset, iktidara indirgenerek, önceden onun koşulunu hazırlayan tüm değerlerden soyutlanmaktadır. Bu bağlamda belirtilmesi gereken önemli nokta ise, Machiavelli'nin bunu dini veya

⁵⁸ Machiavelli, 2007b, 100.

⁵⁹ Machiavelli, 1998, 171.

⁶⁰ Ağaoğulları, 2011, 334.

⁶¹ Machiavelli, 1998, 153.

⁶² Ağaoğulları ve Köker, 2006, 93.

etik alanı reddetmeden yapmasıdır. Machiavelli'ye göre siyaset, kurucu bir hükümdarın eylemiyle başlar. Machiavelli hükümdarı kurucu ve yeni olarak tanımlanmaktadır. Siyasi hayat Machiavelli için eylemdir ve bu eylemin de hiçbir ön koşulu bulunmamaktadır. Dolayısıyla kendi kendisinin nedeni olan bir iktidar söz konusudur. Mairet'nin ifadesiyle; “Machiavelli'nin devletinin meşruiyeti yalnızca kendi gücüyle, meşruiyetin bütünüyle dışlandığı anlamına gelmez bu; tam tersine (...) Meşruiyet siyasi eylemin bir ön koşulu değildir; o siyasi eylemden kaynaklanır. Bu, egemenliğin kesin bir özelliğidir”.⁶³

Machiavelli'nin cumhuriyetçi tezlerinin ağır bastığı Söylevler'de ise siyaset, halkın eyleminin sonucu olarak değerlendirilmiştir. Machiavelli'nin gerek cumhuriyetçi gerek bir kişiye odaklanmaya daha elverişli görünen savunuları olsun, eylemliliğe yaptığı vurgu konusunda ortaklaşmakta, meşruiyet problemi de eylemlilik çerçevesi içerisinde çözüme kavuşturulmaktadır. Şöyle ki meşruiyet, hükümdarın iktidarının kaynağı değildir, dolayısıyla siyaset, meşruiyetini kendinden alan eylemin ta kendisidir. Bu doğrultuda Machiavelli, iktidarın ilkesini de içinde barındıran devlet modelinin ortaya çıkmasına ön ayak olmuştur. Mairet'nin belirttiği üzere, siyaset artık doğrulamaya muhtaç değildir çünkü kendisi doğrulamadır, aynı zamanda meşruiyete de muhtaç değildir çünkü kendisi meşruiyettir.⁶⁴

Machiavelli'den sonra siyaset, iktidara ilişkin bir şey halini almaktadır yani artık siyasetten söz edildiğinde, iktidara ilişkin bir şeyden söz edilmektedir. Dolayısıyla bundan böyle, yalnızca *potestas* (iktidarın kullanımı) değil, aynı zamanda *auctoritas* (iktidarın ilkesi) da iktidara ilişkin bir şey halini almıştır. Bu doğrultuda Baldini'ye göre, modernitenin başlangıcı ile Machiavelli ilişkisi devamlı sorgulanan bir durum haline gelmiş, Machiavelli'nin ortaya koyduğu görüşlerin modernitenin başlangıcı olarak değerlendirilirken, diğer yandan ise Machiavelli bütünüyle “siyasi modernitenin kurucusu” olarak görülmüştür.⁶⁵ Özetle Machiavelli, siyaseti iktidar olarak tanımladığından ötürü, devleti kurucusu açısından ele almıştır. *Hükümdar*'ın konusu devletten ziyade devletin kurucusu hükümdardır (daha sonra halk da olabilir). Bu bağlamda Machiavelli'de hükümdarın iktidarının incelenmesi, devletin yapısından önceliklidir. Böylece, Machiavelli'nin çıplak bıraktığı iktidarın daha sonra devlet ile giydirildiği söylenebilir.

Sonuç

Machiavelli'nin siyaseti iktidar, iktidarı ise güç olarak tanımlayan zincirleme mantığı, onu Orta Çağ siyasi düşüncesinden Yeni Çağ siyasi düşüncesine geçişte oldukça özgün bir noktada bırakmıştır. Şöyle ki, Machiavelli'nin siyaset kuramsallaştırmasına değin siyaset, sürekli olarak bir şeyi ön gerektirmiştir. İlk Çağ siyasi düşüncesinde-özellikle Antik Yunan'da siyasetin gelişimine bakıldığında-siyaset, ahlak ve toplum bağlamında ele alınırken, Orta Çağ siyasi düşüncesinde ise din bağlamında ele alınmıştır. Machiavelli ise, siyaseti tüm yalınlığıyla ele alarak prensle yani iktidarla, iktidarı da yaptırım gücü ile özdeşleştirmiştir. Yeni Çağ siyasi düşüncesinde ise bu yalın yaklaşım, soyut bir kavram olan egemenlik ile ikame edilmiştir. Tıpkı Rönesans için de geçerli olduğu gibi, Machiavelli'nin siyasal düşünceler tarihi literatüründeki sahip olduğu bu biricik konumu, Onu ne Orta Çağ siyasi düşüncesine dahil edebilmiş ne de Yeni Çağ siyasi düşüncesine. Bununla birlikte, işin ilginç –belki de ilginç olmayan- yanı Machiavelli'nin sahip olduğu özgünlüğün bu iki düşünce yapısı arasında gerçek bir basamak görevini yerine getirmesidir. Böylece, Machiavelli'nin bu biricik konumuna, geçiş aşamasında ne kadar ihtiyaç duyulduğu da açığa çıkmaktadır. Aslında bir kopuş, bir kırılma aynı zamanda da bir bağlanamama noktası olarak görülen Machiavelli'nin, tam da bu konumundan dolayı bizzat sürekliliği sağlamaya yaraması önemini katmerlemektedir. Yani, Yeni Çağ siyasi düşüncesinin modernizm çerçevesinde kendisini kurabilmesi, Machiavelli'ye kadar var olan siyasetin katmanlı yapısının çözümlenmesine bağlıdır. Machiavelli'nin siyaseti katmanlarından arındırarak modernizme kapı açtığı ve böylece sürekliliği sağladığı söylenebilir. Abartılı bir ifade olmakla birlikte, Machiavelli, siyaset algısıyla öylesine büyük bir yer oluşturmuştur ki, sanki bu ara aşamayı hazırlamasa söz konusu süreklilik hattı hiçbir şekilde oluşturulamayacak hissi vermektedir.

⁶³ Mairet, 2000, 232.

⁶⁴ Mairet, 2000, 233.

⁶⁵ Baldini, 2012, 12.

Machiavelli'nin süreklilik hattına çokça hizmet eden özgün konumu, aynı zamanda bu kadar farklı bakış açısı tarafından sahiplenilmesinin de nedeni olmuştur. Machiavelli, görüşlerini bir düşünür olarak o kadar alışık olunmayan türden ortaya koymuştur ki, adeta bir bilim insanı nesnelliğiyle hareket etmiştir. Bu durum, Machiavelli'nin, kendisinden daha öznel pek çok bakış açısının süzgecinden geçmesine yol açmıştır. Ölümünün üzerinden 496 yıl geçmesine rağmen Machiavelli'nin düşüncelerinin bu kadar güncel kalabilmesinin nedeni de, onun biricikliğinde yatmaktadır. Henüz ulus kavramının oluşmadığı bir çağda, devlette gerek halk gerek yönetici gerek ordu unsurlarıyla iyi bir yönetim şekli oluşabilmesi için insanların mutlak birliğinin önemine ve bunun için devletin sağlam temeller üzerine kurulması gerektiğine vurgu yaparak, bunu da herhangi bir soyut ögeye dayandırmayarak zaman dışı bir kuram ortaya koymuştur. Machiavelli, öylesine tarih üstü bir noktadadır ki, görüşleri hiçbir çağa dahil olmamakla birlikte, aynı zamanda her çağa da dahil olmaktadır. Sanki, zamanın söz konusu olmadığı bir boyutta öylece kalakalmıştır. Tıpkı iktidar anlayışı gibi, kendisini de çıplak bırakarak her seferinde değişik kıyafetlerle önümüze sunulmasına izin vermektedir.

İşte Machiavelli'nin pek meşhur özgünlüğü tam da diğer bütün şeylerin nedeni olan yalnızlığından kaynaklanmaktadır. Althusser'den esinlenerek söylenecek olursa, tıpkı yarattığı prens gibi, kendisi de yalnız olmalıdır ki, özgürleşebilsin, özgürleştikçe de özgünleşebilsin. Öylesine garip bir yalnızlıktır ki bu, her şeye dahil olmakla birlikte her şeyin dışında kalmayı, ebedi bir tek başlılığı getirmektedir.

Kaynakça

- Ağaoğulları, M. A., Köker L. (2006). İmparatorluktan Tanrı Devletine. Ankara: İmge.
- Ağaoğulları, M. A., Köker, L. (2008). Tanrı Devletinden Kral-Devlete. Ankara: İmge.
- Ağaoğulları, M. A. (2011). Niccolo Machiavelli: Prens İktidarından Devlete. M. Ali Ağaoğulları (Ed.), Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler içinde (s. 319-344). İstanbul: İletişim.
- Akal, C. B. (2009). İktidarın Üç Yüzü. Ankara: Dost.
- Akal, C. B. (2012). Machiavelli, Makyavelizm ve Meşruiyet Sorunu. C. Bali Akal (Ed.), Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite içinde (s. 26-42). Ankara: Dost.
- Althusser, L. (2003). Makyavel'in Yalınlığı ve Başka Metinler/Althusser'in Mirası. T. Ilgaz, A. Şenel ve S. Çarmık (Çev.). Ankara: Epos.
- Arendt, H. (2012). Devrim Üzerine. O. Eylül Kara (Çev.). İstanbul: İletişim.
- Arslan, M. (1992). Niccolo Machiavelli ve Machiavelizm. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 3(3), 167-186.
- Aytaç, A. M. (2011). Kitlelerin Ruhü Siyasal ve Sosyal Kuramda Kalabalık Tahayyülleri. Ankara: Dipnot.
- Baker, J. (2009). Violence for Equality: Lessons from Machiavelli. Global Crime, 10(4), 306-319.
- Baldini, E. (2012). Machiavelli, Makyavelizm ve Siyasal Modernite Sorunu. C. Bali Akal (Ed.), Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite içinde (s. 11-42). Ankara: Dost.
- Baluch, F. (2018). Machiavelli as Philosopher. The Review of Politics, 80, 289-300.
- Biba J., Franek, J. (2023). Machiavelli and Contemporary Politics. Theoria, 70 (1), 1-7.
- Bumin, T. (2010). Tartışılan Modernlik: Decartes ve Spinoza. İstanbul: Yapı Kredi.
- Bumin, T. (2012). Machiavelli, Okumaları. C. Bali Akal (Ed.), Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite içinde (s. 81-95). Ankara: Dost.
- Burns, E. (1948). The Liberalism of Machiavelli. The Antioch Review. 8(3), 312-330.
- Cox, V. (2015). A Short History of the Italian Renaissance. Newyork: Bloomsburry.
- Cassirer, E. (2005). Devlet Efsanesi. Necla Arat (Çev.). İstanbul: Say.
- Cevizci, A. (2005). Felsefe Sözlüğü. İstanbul: Paradigma.
- Femia, J. V. (2013). Pareto, Machiavelli and The Critique of Ideal Political Theory. Revue Européenne des Sciences Sociales, 51 (2), 133-148.
- Gramsci, A. (1984). Modern Prens. Pars Esin (Çev.). Ankara: Birey ve Toplum.
- Holman, C. (2018). Machiavelli's Two Utopia's. Utopian Studies, 29(1), 88-108.
- Lefort, C. (1988). Democracy and Political Theory. Oxford: Basil Blackwell.
- Machiavelli, N. (1998). Hükümdar. H. Kemal Karabulut (Çev.). İstanbul: Sosyal.

- Machiavelli, N. (2007a). *History of Florence and of The Affairs of Italy*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University.
- Machiavelli, N. (2007b). *Savaş Sanatı*. Berna Hasan (Çev.). İstanbul: Doruk.
- Machiavelli, N. (2009). *Söylevler: Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine*. Alev Tolga (Çev.). İstanbul: Say.
- Mairet, G. (2000). *Padovalı Marsilius'dan Louis 14'e Laik Devletin Doğuşu*. Cemal B. Akal (Ed.), Cemal B. Akal (Çev.), *Devlet Kuramı içinde* (s. 215-242). Ankara: Dost.
- Marasco, R. (2022). *Machiavelli and the Play-Element in Political Life*. *Political Theory*, 50(4), 575-595.
- McCormick, J. P. (2003). *Machiavelli Against Republicanism*. *Political Theory*, 31(5), 615-643.
- Rousseau, J. J. (2017). *Toplum Sözleşmesi*. Turhan Ilgaz (Çev.). İstanbul: Kırmızı Kedi.
- Skinner, Q. (2004). *Machiavelli: Düşüncenin Ustaları*. Cemal Atilla (Çev.). İstanbul: Altın Kitaplar.
- Şenel, A. (1995). *Siyasal Düşünceler Tarihi*. Ankara: Bilim ve Sanat.
- Thomas, P. D. (2017). *The Modern Prince: Gramsci's Reading of Machiavelli*. *History of Political Thought*, 38 (3), 523-544.
- Yetiş, M. (2002). *Gramsci ve Aydınlar*. *Mülkiye Dergisi*, 236 (26), 217-245.